

Alapító: Grafoprodukt Kft., 24000 Szabadka,
József Attila u. 26., tel./fax: 024/555-032
Kiadó: Bácsország Vajdasági Honismereti Társaság
Elnök: Szabó Lajos
Szerkesztőség és levélcím: Grafoprodukt Kft.,
24000 Szabadka, József Attila u. 26.,
tel./fax: 024/555-032
e-mail: bacrorszag@open.telekom.rs
www.bacrorszag.rs

Szerkesztőbizottság:
Besnyi Károly, Dr. Czékus Géza, Fábíán Borbála PhD,
Dr. Mészáros Zoltán, Dr. Németh Ferenc, Ricz Péter, Özvegy
Károly

Főszerkesztő: Szedlár Rudolf

Olvasószerkesztő: Fábíán Borbála

Számítógépes tördelés: Göncöl Róbert

Korrektor: Huszka Márta

Tagsági díj egy évre: 1000 dinár

Számilaszám: 160-135364-26

Nyomda: Grafoprodukt Kft., Szabadka

Igazgató: Özvegy Károly

Minden jog fenntartva!

*A szerkesztőség beleegyezése nélkül a Bácsországban
megjelent cikkek nem közölhetők!*

A fedőlapon: Than Mór: Erzsébet királyné, 1875, Zombori
Városi Múzeum (fotó: Hevér Miklós)

A belső borítón: Képek az első világháborúból (Szedlár
Rudolf gyűjteményéből)

A hátsó belső borítón: A csantavéri Gyöngyvirág
kézimunka csoport (fotó: Szedlár Rudolf)

A hátsó borítón: A csantavéri Kálvária kápolna
(fotó: Szedlár Rudolf)

CIP - Katalógizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad
930.85(497.113)

„BÁCSORSZÁG”: vajdasági honismereti szemle /
főszerkesztő Ricz Péter. - 1995, 1- . - Szabadka
Bácsország Vajdasági Honismereti Társaság, 1995. - 30 cm
Tromesečno
ISSN 1450-6831
COBISS.SR-ID 135176711

Készült a

támogatásával.

TARTALOM

A Bácsország új főszerkesztője	2	Szedlár Rudolf Bolshevik forradalom Csantavéren	61
Németh Ferenc „Besoroztak, el kell menni messzire...”	3	Halász Péter „Fut a magyar honában...”	65
Tari László Zenta az első világháborúban	7	Valastyán Balázs Bepillantás egy telepfelügyelő munkájába. Horthyvára, Hadikhalom és Hadiktelke telepfelügyelőjének 1942-es jelentései	70
Végső István Kiskunhalas és az első világháború	14	Mojzes Antal Bukovinai székelyek Bajmokon	77
Uglik Tamás „Kimegyek a doberdói harctérre...”	17	Konkoly Sándor Középkori vár, vagy római erőd? Lappangó romok a Mohácsi-szigetről	81
István Márta Az első világháborúban elesett katonák temetői a Bánságban	19	Csúszó Dezső A Kéri temető kápolnája	86
Fábíán Borbála Egy első világháborús visszaemlékezés a háború előtti bácskai életre	24	Mándics Izabella A kenyér	89
Dr. Tombáczné dr. Végh Katalin – Szabóné Bognár Anikó Hazatérnek... 1914-2014	27	KÖNYVESPOLC Ricz Péter Museion 12.	91
Tóth Tamás A Kalocsa-Bácsai Főegyházmegye plébániái a 18. század végén (1. rész)	28	KÖNYVESPOLC Sarlós István Mészáros Zoltán: Küszködés a síkságon	92
Korhecz Papp Zsuzsanna Erzsébet királyné zombori portréja	33	KÖNYVESPOLC Mészáros Zoltán A nép nevében	93
Heverdle Péterné Dr. Köncse Kriszta Kersch Ferenc, egy ismeretlen Liszt-tanítvány	39	Gerlovics Szilveszter I. Géza pénzei	94
Andrási Erika Aki kilép a feledésből - 140 éve született Vadász Pál építész	47	KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGÜNK Szedlár Rudolf A csantavéri Gyöngyvirág kézimunkacsoport	96
Ninkov K. Olga Memento Geréb Klára	50	Szedlár Rudolf Nagypénteki keresztútjárás Csantavéren	96
KÖNYVESPOLC Vigh Rudolf Virág Gábor: A Flórián-rend vitézei	55		
Negyela László Márk Így éltek a szabadkai zsidók (1876-1883)	56		

A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye plébániái a 18. század végén

Tóth Tamás, Róma

1. Virágzó középkor

A török előtti idők Kalocsa-Bácsi Főegyházmegyéje az újkori területénél jóval nagyobb területen feküdt.¹ A muhi csatában hősként elesett Csák Ugrin érsek (1219–1241), akiről Udvardy József azt írja, hogy „*egyike a legnagyobb magyar főpapoknak*”²; kezdeményezte egyházmegyéjéből a déli részek kihatását, hiszen annak nagysága miatt sem látogatni, sem megfelelően lelkipásztorilag ellátni sem tudja.³ Így engedélyezte IX. Gergely pápa (1227–1241) 1229-ben a kői püspökség, azaz a Szerémi Egyházmegye megalapítását Kőmonostorában, a mai Bánmonostoron. A Duna-Tisza köze az Árpád-korban virágzó régió volt, amely az első komoly pusztítást a tatárjárás (1241–1242) idején szenvedte el. Az ezután feltehetően nehezen kezdődött újabb fellendülés időszakáról a zentai származású Érdújhelyi (Ellinger) Menyhért írt egy jó évszázaddal ezelőtt rendkívül alapos monográfiát, amelyben felvázolta a Kalocsai-Bácsi Főegyházmegye 1526 előtti évtizedeit.⁴ Vatikáni kutatásai nyomán idéz egy VI. Kelemen pápához (1342–1352) 1342–1345 körül írt levelet, amelyben az akkori érsek – ne feledjük, már száz évvel vagyunk a tatárjárás után – elpanaszolja, hogy Kalocsa egészségtelen, mocsaras vidéken található, és Bács városával együtt a tatárok elpusztították, ezért azt kérvényezi, hogy székhelyét áttehesse Péterváradra, amelynek vára egy magas hegyen található, és bár a bélakúti ciszterci apátság tulajdona,⁵ mégis ott és azon kívül építené fel az új székesegyházát, valamint az érsek, a 12 kanonok és a kiszolgáló személyzet számára szükséges épületeket úgy, hogy az apátság is megtarthatná a várban lévő templomát a hozzá tartozó épületekkel együtt, mivel elegendő hely áll rendelkezésre.⁶ Az engedélyt megkapta, a székhely mégis Kalocsán és Bácsott maradt, sőt, nemsokára mindkét helyen vár épült az érsek fennhatósága alatt.⁷

A török hódítást megelőzően a Kalocsai-Bácsi Főegyházmegye plébániáinak száma 300 körül lehetett. Érdújhelyi monográ-

fiájában megállapítja, hogy sűrűn lakott vidék volt magyar falvakkal, amelyek ugyan kisebbek voltak, de néhányuk templomának a romjai az ő idejében is megvoltak.⁸ Ő maga 281 plébániát azonosított, megjegyzi azonban, hogy ennél több plébánia volt az érseki egyházmegyéjében.

Az egyházmegye két központja Kalocsán és Bácsott volt, mindkét helyen érseki helynökkel, székeskáptalannal, és önálló egyházi bíraskodással.⁹ A Szent Pálról nevezett bácsi székeskáptalan a kalocsainál nagyobb, jelentősebb volt, hiszen ide tartozott az érseki egyházmegye nagyobbik része, a reneszánsz korban az érsek leginkább itt rezideált, feltehetőleg ide is temetkeztek, és többször találunk itt segédpüspököt is.¹⁰ Igen jelentős volt még a Szent Bölcsesség-ről nevezett titeli társaskáptalan, amely azonban az esztergomi érsek joghatósági alá tartozott;¹¹ övék volt a Dunamentén két vár, a titeli és az erdődi is. Érdújhelyi kutatásai szerint az érsekség területén több más apátság, prépostság és szerzetesház feküdt, amelyek jó része 1526-ban pusztult el.¹² A Boldogságos Szűz Máriáról nevezett bélakúti ciszterci apátság előbb a mai Újvidék helyén, majd a tatárjárást követően Péterváradon; a Szent Péterről nevezett bodrogmonostori ciszterci apátság a mai Bezdán és Monostorszeg között; a Szent Keresztről nevezett francavillai (nagyolaszi) bencés apátság Szerém vármegyében; a Szent Margitól nevezett garábi bencés apátság szintén a Szerémségben (mások szerint Dusnok vagy Szekszárd környékén); a Szent Györgyről nevezett dombói bencés apátság Szerém vármegyében;¹³ a Szent Gergelyről nevezett szentgergelyi bencés apátság (amelynek székhelyét Érdújhelyi kutatásai szerint tévesen teszik Kalocsára, hiszen az Szentgergelyen volt a Szerémségben). A Boldogságos Szűz Máriáról nevezett ábrahám és az untavölgyi apátság nem tartozott a Főegyházmegyéhez, a szávaszentdemeteri latin és bizánci apátság pedig a Szerémi Egyházmegye létrehozásáig. A bátmonostori apátság a reneszánsz idejére ágostonos kolostorrá lett. A hájszentlőrinci prépostság Bodrog vármegyében, a dersi (derzsi) Bács

városától nem messze feküdt, a géderi (gajdobrai) premontrei prépostság pedig a mai Szépliget környékén a Bácskában. Vannak még adatok a Szentlélekről nevezett, minden bizonnyal premontrei prépostságról. Érdújhelyi szerint kétséges a Szűz Máriáról nevezett bácsi, a zimonyi, a szentmagdolnai, az oronti, a bóthi és a jóthi szerzetes prépostságok léte nem bizonyítható, a Szent Benedekről nevezett kaposfői prépostság pedig nem tartozott a kalocsai érsek joghatósága alá. A Bodrog vármegyei Tárnokmonostor és az adorjáni monostor, valamint a Bács vármegyei Aranyláb Szent Miklósról nevezett kolostora talán már a török idők előtt megszűntek. Pálosok voltak Bodrogszigeten Szent Keresztről nevezett kolostorukban a mai Monostorszeg környékén, Bátmonostoron a Boldogságos Szűz Máriáról nevezett kolostorukban és feltehetőleg Kalocsán is ágostonosok éltek. Elképzelhető, hogy a szerémségi Zalánkeménben is volt pálos jelenlét. A monostorok jó része azonban a Mohácsot megelőző időszakban hanyatlásnak indult, és egyre erősödött a ferencesek jelenléte, akiknek a 13. század óta Baján és Francavillában, a 14. század eleje óta Bácsott, a 15. század óta az akkor még az érsekség fennhatósága alá tartozó Szegeden, ezen kívül Futakon, Kabolon, Kalocsán, Küllődön és Zentán volt kolostoruk, míg a domonkosoknak Francavillában, Zomborban és Szegeden. Ez utóbbi városban találunk karmelitákat is. Az apátságokhoz, a prépostságokhoz hasonlóan ezek a szerzetesházak is minden bizonnyal kivették részüket az oktatásban, ahogy feltehetőleg voltak városi és plébániai iskolák is.

A mohácsi vész előtt nem sokkal a híres humanista Váradi Péter érsek (1481–1501) komoly energiát fektetett a bácsi érseki erődítmény felújításába: kitisztította, szabályozta a várat körülvevő Mosztonga nevű vizet, és reneszánsz stílusban újjáépítette a várat. A főszékesegyház és az érseki kastély Érdújhelyi Menyhért szerint a sáncon belül, de a váron kívül feküdtek. Ezekon kívül érseki vár volt Kalocsán, ezen kívül Rednek a Tarcal-hegységben, Barics a Száva mentén és másik három vár Val-

kó vármegyében: Szata (Zata), Szivica és Szlakóc. Belgrád 1521-es elesét követően szabad volt a portyázók útja a Szerémség és a Bácska irányába. Ebben a helyzetben került az érseki székbe Tomori Pál (1523–1526), aki komoly katonai tapasztalatokat is szerzett, mielőtt a ferences rendbe lépett volna.¹⁴ Az Alföld kapitányává is kinevezték, a védekezést Péterváradról irányította. 1523 augusztusában Nagyolaszinál komoly vereséget mért a portyázó török seregre, sajnos azonban a belső széthúzást nem tudta legyőzni, így az 1526. augusztus 29-én bekövetkezett mohácsi csatavesztés, ahol maga a főpásztor is hősi halált halt, örökre megváltoztatta Magyarország sorsát.

2. Újrakezdés a török után

A 18. század elején a plébániák helyzete igen kritikus volt. 1733-ban a Főegyházmegye mindössze 17 plébániából állt, és ezek nagy része csak Buda felszabadulása, 1686 után lett újraalapítva. Csáky Imre kalocsai-bácsi érsek (1710–1732) halála után a Helytartótanács megbízásából két felmérés is készült.¹⁵ A déli részt (Bács vármegye: Újvidék, Bács, Szond, Zombor, Monostorszeg, Hercegszántó, Baja két plébániája és Szabadka) Gyurkovics Mátyás esperes (*vice-archi-diaconus*) és újvidéki plébános vizitálta. Az északi rész plébániáin (Pest vármegye: Miske, Hajós, Sükösd, Dunaszentbenedek, Akasztó, Fajs, Bács, Bács és végül Kalocsa) Fábry Jakab általános helynök és kalocsai plébános végezte a kánoni látogatást. A 17 plébánia többségét olyan birtokokon (*possessio*) találjuk, amelyeket gyakran az előző évtizedekben telepítettek be. Összesen hét települést neveztek városnak (*oppidum*), ezek is a szerényebbek közé tartoztak (Bács, Baja, Dunapataj, Futak, Kalocsa, Szabadka és Zombor), valamint volt egy helység (a Péterváradai Sánc, a későbbi Újvidék), amely sáncként (*fossatum*) tulajdonképpen egy erőd részét képezte. Úgy látszik eltűntek, vagy legalábbis feledésbe merültek Bács és Kalocsa sajátos címei (*civitas archiepiscopalis*, érseki város). Az adatgyűjtés idején a területen egy helység sem rendelkezett kiemelkedő jelentőséggel (vagyis nem volt *civitas regia et libera*; szabad királyi város), a régi címek pedig a török pusztítás következtében a települések középkori súlyával együtt elenyésztek.

E földrajzi térségben a felmérés idején sok ortodox és protestáns élt, és a katolikusoknak nem volt nagy szerepük. Az egyházmegye déli részének (Bács vármegye) lakossága többségében illír-ortodox, nagy

Maulbertsch grisaille-ja a főszékesegyház építéséről a kalocsai érseki kastély díszterméből (1784)

valószínűséggel szerb származású volt, és bizonyos katonai kiváltságokat élvezett.¹⁶ Ők elsősorban a katonai övezetben, sáncokban éltek,¹⁷ ahol a katolikusok hiánya miatt gyakran nem is volt katolikus templom. Emellett a térségben különböző protestáns hitvallások voltak jelen, mindenekelőtt a Helvét Hitvallás követői (reformátusok). Közösségeiket elsősorban az egyházmegye északi részén találjuk (Pest-Pilis-Solt vármegye). E helyzet kialakulását azzal magyarázhatjuk, hogy a török megszállás alatt e terület közelebb volt az akkori déli országhatárhoz: itt nagyobb arányban megmaradt a magyar lakosság, valamint a térség a protestáns misszionáriusok számára is könnyebben elérhető volt. Könnyen megesett, hogy a magyar római katolikusok protestáns hitre tértek. Az ortodoxok esetében ez nem így történt. Az Ágostai Hitvallás követői (evangélikusok) elsősorban telepések voltak. Az elnéptelenedett területek benépesítése főként az ország északabbra fekvő részeiről érkezők és a német telepések révén már elkezdődött. A legjelentősebb példák erre Kiskőrös (szlovákok), Harta, Hajós és Nemesnádudvar (németek). Sokszor egész helységek áttelepítéséről volt szó, de máshol is találkozhatunk többnyelvű településekkel, más-más nemzetiségű telepéseket magában foglaló községekkel. A Főegyházmegyében 1733

elején 14343 felnőtt (a korabeli nyelvhasználatban a szentgyónás vételére képes) katolikus élt.¹⁸ Az 1730. november-decemberi adatok szerint a bértámlakozottak száma 11783, és az utolsó két évben katolikus hitre tértek száma 247 volt. Még ha a helységek többsége jó esetben is csupán néhány száz lakossal rendelkezett, a plébániák igen nagy kiterjedésűek voltak. Statisztikai szempontból fontos különbséget tenni az egyházmegyes papok, vagy ahogyan az írott dokumentumokban előfordul „péter”, latinul „*sacerdos petrinus*”, és a bosnyák-bányavidéki ferences rendtartomány (Szabadka esetében a magyar szalvatoriánus rendtartomány) ferences testvérei között. A lelkipásztori szolgálat nagyobb része ugyanis a ferencesek kezében volt. Az egyházmegyes papok csupán 9 plébánián szolgáltak, és csak Kalocsa városában működött káplán. Így az érseken kívül az 1733-ban mindössze 10 egyházmegyes papja volt a Főegyházmegyének. Ez a szám igen csekélynek számított, és sem a papok, sem a seminaristák, sem más egyházmegyéből származó atyák rendelkezésére nem állt a jövedelmüket biztosító alapítvány. A templomok többsége gyenge és szegényes anyagból épült, sárral tapasztott sövény, ágak vagy hasonló anyagok, esetleg nyers, égetetlen téglafelhasználásával, tetejüket pedig náddal fedték. Kevés fatemplomot

találunk, és csak a nagyobb helyeken állt szilárd anyagból készült templomépület. Több közülük átalakításra szorult, valamint nem rendelkezett a megfelelő liturgikus felszereléssel. Bátmonostoron és néhány más helyen még láthatóak voltak a középkori templomok és egyházi épületek romjai. A plébánosok bevétele több, különböző típusú adóból származott. Részesülniük kellett volna az egyházi tized tizenhatod részéből, de a háborút követő tisztázatlan birtokviszonyok, valamint egyes korábbi kiváltságok megléte miatt erre többször nem került sor. A plébánosok általában megkapták az általuk végrehajtott liturgikus szertartások taxáinak összegét (*stolae* – stóladij). A plébános szinte soha nem rendelkezett olyan javadalommal vagy birtokkal, amely a napi megélhetését biztosította volna. Gyakran lakhelyük is igen rossz állapotban volt. A plébániához tartozó hívek által természetben fizetett adók (*deputatum*) változékonyak és bizonytalanok voltak. Biztosabb jövedelmet jelentett a házaspárok után, évente fizetett adó, a párbér (*lecticale*). Az iskolamester – ha volt – fontos szerepet töltött be a közösség életében, mivel tanította őket, de sok település nem engedhette meg magának, hogy tanítót fizessen. Az újjáépítés gróf Patachich Gábor érseksége (1733–1745) idején kezdődött el,¹⁹ hiszen ő volt az első Tomori Pál óta, aki tartósan az egyházmegyében lakhatott.

3. A plébániák helyzete 1784-ben

Patachich Gábornak és utódainak köszönhetően a század végére a mai szemmel kilátástalannak tűnő a helyzet gyökeresen megváltozott. Gábor érsek másodunokaöccse báró Patachich Ádám érsek (1776–1784) halálakor egészen más volt a helyzet, mint jó 50 évvel azelőtt. Az 1784-es sematizmus szerint a Főegyházmegye plébániái struktúrája a következőképpen nézett ki:²⁰

I. Kalocsai vagy Főszékesegyházi Főesperesség

1. Felső-Kalocsai Kerület: Akasztó, Bátya, Dunapataj, Dunaszentbenedek, Dusnok, Fajs, Foktó, Hajós, Kalocsa, Kecel, Kiskőrös, Miske, Nemesnádudvar, Soltvadkert és Sükösd.

2. Alsó-Kalocsai Kerület: Baja, Bátmonostor, Béreg, Csátalja, Dávod, Gádor, Gara, Hercegszántó, Küllöd, Nagybaracska és Vaskút.

II. Bácsi főesperesség

3. Felső-Bácsi Kerület: Apatin, Bácskertes, Bácsordas, Bácsszentiván, Bezdán, Doroszló, Gombos, Monostorszeg, Szentfülöp, Szond, Veprőd és Zombor.

4. Alsó-Bácsi Kerület: Bács, Bácsújlak, Dunabököny, Futak, Hódság, Palánka, Palánka, Palona, Szépliget, Újvidék és Újvidék örmény plébánia.

III. Tiszai főesperesség

5. Felső-Tiszai Kerület: Bácsalmás, Bácsbokod, Bajmok, Csávoly, Csonoplya, Felsőszentiván, Jánoshalma, Katymár, Kerény, Kishegyes, Kúla, Szabadka, Mélykút, Nemesmilitics, Tataháza és Topolya.

6. Alsó-Tiszai Kerület: Ada, Horgos, Magyarkanizsa, Martonos, Óbecse, Péterréve, Titel és Zenta.

Együttesen 72 plébániát foglalt magában. Ezek közül hatvannyolc egyházmegyes plébánosok kezében volt. A ferencesek csak Dusokon, Palánkán és Titelen (Kapisztrán Szent János ferences provincia) szolgáltak. Az egyházmegyében 34 káplán vagy kihelyezett lelkész működött. Közülük húszan ferencesek voltak (Hajós, Sükösd, Gádor, Monostorszeg, Szentfülöp, Szond, Futak, Hódság, Újvidék, Csávoly, Mélykút, Nemesmilitics, Topolya, Baja és Szabadka). A nagyobb központoknak három (Baja, Szabadka, Újvidék), kettő (Apatin, Bács, Bezdán és Zombor), vagy csak egy káplánja volt (Kalocsa, Hajós, Kecel, Sükösd, Gádor, Monostorszeg, Szentfülöp, Szond, Futak, Hódság, Csávoly, Jánoshalma, Mélykút, Nemesmilitics, Topolya, Magyarkanizsa és Zenta). Ferencesek Bácsott, Baján, Zomborban (Kapisztrán Szent Jánosról nevezett rendtartomány illetve a bácsi noviciátus – a területet időközben leválasztották a bosnyák-bányavidéki provinciáról) és Szabadkán (szalvatoriánus rendtartomány – a magyar provincia) voltak. Piaristák Kalocsán működtek, ahol kollégiumot is fenntartottak. Az örmények mechtarista rend által gondozott újvidéki plébániája volt az egyetlen nem latin szertartású plébánia, hiszen Bácskeresztúr és Kucora ruszin parókiái 1777-ben a Kőrösi Egyházmegyéhez kerültek át.

1733-ban Patachich Gábor, ahogy említettük, mindössze tíz a lelképásztori szolgálatban aktív egyházmegyes papot talált. 51 évvel később már 82 egyházmegyes pap tevékenykedett csak a plébániákon. A ferencesek száma mindig jelentős volt, de vezető pozíciójukat egyértelműen elveszítették. Az 1784-es sematizmusban említett plébániákat – a Patachich Ádám

által alapított bajsai, temerini és szenttamási plébániákkal együtt – vizsgálva azt láthatjuk, hogy a templomok leggyakrabban választott védőszentjei Szűz Mária (14, a székesegyházzal együtt, amely ekkor még nem volt plébániatemplom is, 15); a magyar szentek (Szent István, Szent Imre, Szent László, Szent Erzsébet; 10) és az apostolok (Szent Péter és Pál, Szent Simon és Júdás Tádé, Szent Fülöp, id. Szent Jakab, Szent Bertalan; 8) voltak. Találunk más címeteket is, mint Szentháromság, Szent Anna, Szent Joachim, Keresztelő Szent János, Világosító Szent Gergely (1790-től 2), Szent Márton, vagy Mindenszentek. Szent Rozália és Avilai Szent Teréz (illetve 1790-ig Loyolai Szent Ignác) neve mindössze egyszer került elő.

A plébániái hívek etnikai összetétele sokat gazdagodott: magyarok, illírek (délszlávok), németek (főként svábok és frankok), szlovákok, csehek, rutének és örmények.²¹ A telepesek nagy része katolikus volt. A nemzeti identitás és a felekezeti továbbra sem volt egymástól független. Megállapíthatjuk, hogy a vizsgált területen a magyarok katolikusok vagy reformátusok, az illírek katolikusok (horvátok) vagy ortodoxok (szerbek), a németek katolikusok vagy evangélikusok, a szlovákok katolikusok vagy evangélikusok, a csehek katolikusok, a ruszinok görögkatolikusok, az örmények örmény katolikusok voltak. A század végén Katona István számba vette a plébániákon beszélt nyelveket.²² Ha csak az 1784-es sematizmusban említett plébániákat – a Patachich Ádám által alapított bajsai, temerini és szenttamási plébániákkal együtt – vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy a prédikációk nyelve 48 plébánián magyar, 24 plébánián német, 17 plébánián illír, és egy plébánián örmény volt. Ezek között voltak két, illetve három nyelvet használó közösségek is. E helyzet teljesen más, mint a harmincas években volt. Katona István az egyes helységek népessége nagyságának és összetételének nyomait a kánoni látogatások során készült jegyzőkönyvek segítségével kutatta.²³ Ezek a dokumentumok igen értékesek, de katolikus nézőpontot képviselő szerkesztők munkái, mely egyszerre jelent előnyt és hátrányt is. Rendkívül sok értékes és részletes információt őriznek a plébániái élettel kapcsolatban, de a többi felekezetre, különösen az ortodoxokra vonatkozó adatok gyakran kevésbé megbízhatóak, főként, ha azok olyan településen, vagy annak környékén éltek, mely nem számított nagyobb központnak, és a lakosok között nem volt katolikus. Katona

István 1783-as statisztikájában nem szerepel néhány fontos helység (többek között Kalocsa) és több filia sem, de az összeírt katolikus hívek száma összesen több mint százezer lélek volt. Ez az összeg jóval magasabb, mint 1733-ban volt, de semmiképp sem mondható teljesnek.

1784-re Kalocsa és Bács egyházi szempontból az érseki város különleges rangját nyerte el, Szabadka, Újvidék és Zombor szabad királyi város volt, Apatin, Baja, Bezdán, Dunapataj, Hajós, Magyarakanizsa, Óbecse, valamint Zenta pedig szintén város lett.²⁴ Katona adatgyűjtése alapján a legnépesebb város Szabadka volt: itt 1783-ban 11600 katolikus élt.²⁵ A településen két templom és egy kápolna állt: a ferencesek által ellátott Szent Mihály, az Avilai Szent Teréz és a 30-cas, 40-es évek pestisjárványai után épített Szent Rókus.²⁶ Baján 5803, Zentán 4698, Zomborban 4309, Apatinban 3811, Magyarakanizsán 3070, Újvidéken 2376, Adán 1780 és Bácsott 1703 hívő élt ugyanabban az évben. Az örmények plébániája volt a legkisebb, amely csupán 53 lelket számlált. A dokumentáció szerint egyes központok akkor is fennmaradtak, ha a katolikusok aránya alacsony volt. Az 1783-as évből hozunk néhány példát. Kiskőrösnek 78 katolikus és 2200 evangélikus lakosa volt, Soltvadkerten ellenben 906 katolikus és 998 református magyar illetve szlovák evangélikus élt. A legdélebbi város, Újvidék 2376 katolikus és 6800 ortodox lakossal rendelkezett. A terület déli részén, Temerinben 360 katolikus és 1482 ortodox lelket számláltak. Zombornak 4309 katolikus és 8900 ortodox lakosa volt.

Az állami és egyházi összeírások ugyan csak hozzávetőleges, mégis a valósághoz igen közel álló adatainak segítségével felmérhetjük a jelen lévő vallások és felekezetek arányát. Ezek a felmérések különböző években készültek és az adatok olykor – különösen a protestánsok esetében – bizonytalanok.²⁷ A II. József (1780–1790) rendelkezése nyomán 1785-ban és 1786-ban készült ún. *Pfarrtopographie* szerint a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye területén élő római katolikus hívek száma 146794 volt. Közülük 118999²⁸ fő Bács vármegyében, 26248²⁹ fő Pest-Pilis-Solt vármegyében és 1547³⁰ fő Csongrád vármegyében élt. A filiákkal együtt a legnépesebb plébániák Szabadka (18073 katolikus lakos), Kalocsa (10158 katolikus lakos) és Baja (6582 katolikus lakos) voltak.³¹ A legkisebb plébániának a kiskőrösi bizonyult; itt csupán 80 katolikus hívő élt.³²

A görögkatolikusok számával kapcsolatban csak egy 1803-ban készített felmérés adatai állnak rendelkezésünkre. Ekkor 3131³³ lakost számláltak, akik mind Bács vármegyében éltek. Közülük 2600 fő Bácskeresztúron és 519 Kucorán lakott, ahol a lakosság többségét ők alkották. Püspökük a horvátországi Kőrösön városában rezideált. Az újvidéki hívek száma nem ismeretes.

A török hódítást megelőző időhöz hasonlóan az ortodoxok ismét kisebbségbe kerültek. 1791-ben 66108 fő élt az újvidéki székhellyel rendelkező, bácsi ortodox püspök fennhatósága alatt.³⁴ Mindannyian Bács vármegye lakosai voltak. A legnagyobb ortodox közösségek Zomborban (7025 fő), Újvidéken (5928 fő) és Szenttamáson (3484 fő) működtek.³⁵

A protestáns felekezetek hívei a katolikusokhoz képest sokkal kevesebben voltak és a 18. század végére kisebbségbe kerültek. A solti és tolnai református egyházmegyékben a Dunamelléki Református Egyházkerület (*superintendentia*) református püspökének (*superintendens*) fennhatósága alatt 1788-ban 16135 hívő élt. 6791 fő Bács vármegyéhez, 9344 fő pedig Pest-Pilis-Solt vármegyéhez tartozott.³⁶ A legnagyobb református közösségek Dunapatajon (3446 fő), Bácskosuthfalván (Omorovica; 1894 fő) és Bácsfeketehegyen (1350 fő) működtek.³⁷

Az evangélikusok 1803-ban 11520 hívőt számláltak Bács vármegyében, 1812-ben pedig 9427 hívőt Pest-Pilis-Solt vármegyében.³⁸ Ők a Bányai Evangélikus Egyházkerület (*superintendentia*) püspöke (*superintendens*) alá tartoztak. A legnagyobb közösségek³⁹ Kiskőrösön (1812-es felmérés szerint 6509 fő), Soltvadkerten (1812-es felmérés szerint 1190 fő), Petrocön (Petrovác; 1803-as felmérés szerint 3352 fő), valamint Kiszácson (Kiszáts; 1803-as felmérés szerint 1480 fő) működtek.⁴⁰

Az izraeliták szinte minden településen jelen voltak, de számuk igen csekély volt. 1787-ben Bács vármegye területén 1216-an, 1785-ben Pest-Pilis-Solt vármegyében 74-en, Horgoson (Csongrád vármegye) pedig 24-en éltek. Legnépesebb közösségek Újvidéken (235 fő), Baján (145 fő) és Szabadkán (82 fő) működtek. Az összes többi közösség ezeknél kisebb volt. Azt mondhatjuk, hogy egy-egy helységben csupán néhány család élt.⁴¹

A századok során változott a terület etnikai, földrajzi, gazdasági és vallási összetétele. Egy mai napig tapasztalható, sajátos

multikulturalitás alakult ki. A század elejéhez képest a katolikusok megerősödtek, és csakúgy mint a török hódítást megelőző időben, ismét túlsúlyba kerültek. ♦

Tóth Tamás a Pápai Magyar Intézet rektora Rómában.

Jegyzetek

¹ A tanulmány témájával kapcsolatban bővebben: TÓTH TAMÁS, «Si nullus incipiat, nullus finiet». La rinascita della Chiesa d'Ungheria dopo la conquista turca nell'attività di Gábor Patachich e di Ádám Patachich, *Arceivescovi di Kalocsa-Bács (1733-1784)*. Budapest-Roma-Szeged 2011. (Collectanea Vaticana Hungariae I/6.) A kötet várhatóan ebben az évben megjelenik magyarul a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár és a METEM közös kiadásában. Várható címe: „Ha senki sem kezd el, senki sem fogja befejezni.” A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye megújulása Patachich Gábor és Patachich Ádám érseksége idején (1733–1784).

² UDVARDY JÓZSEF, *A kalocsai érsekek életrajza (1000–1526)*. Köln 1991. (Dissertationes Hungaricae ex Historia Ecclesiae XI.) 130.

³ *Uo.*, 122–123.

⁴ ÉRDÜJHELYI Menyhért, *A kalocsai érsekség a renaissance-korban*. Zenta 1899.

⁵ Vö.: KALAPIS ZOLTÁN, *A bélaleti apátság dunai erődje*. Bácsország 19 (2001/IX-XII) 35–36.

⁶ *Uo.*, 15–16.

⁷ Vö.: RICZ PÉTER, *A bácsi lovagvár*. Bácsország 33 (2005/2) 87–89.

⁸ *Uo.*, 237–282.

⁹ *Uo.*, 166–167.

¹⁰ *Uo.*, 141–150.

¹¹ *Uo.*, 150–164.

¹² *Uo.*, 195–232.

¹³ Vö.: RICZ PÉTER, *Dombó-bencés apátság*. Bácsország 65 (2013/2) 96.

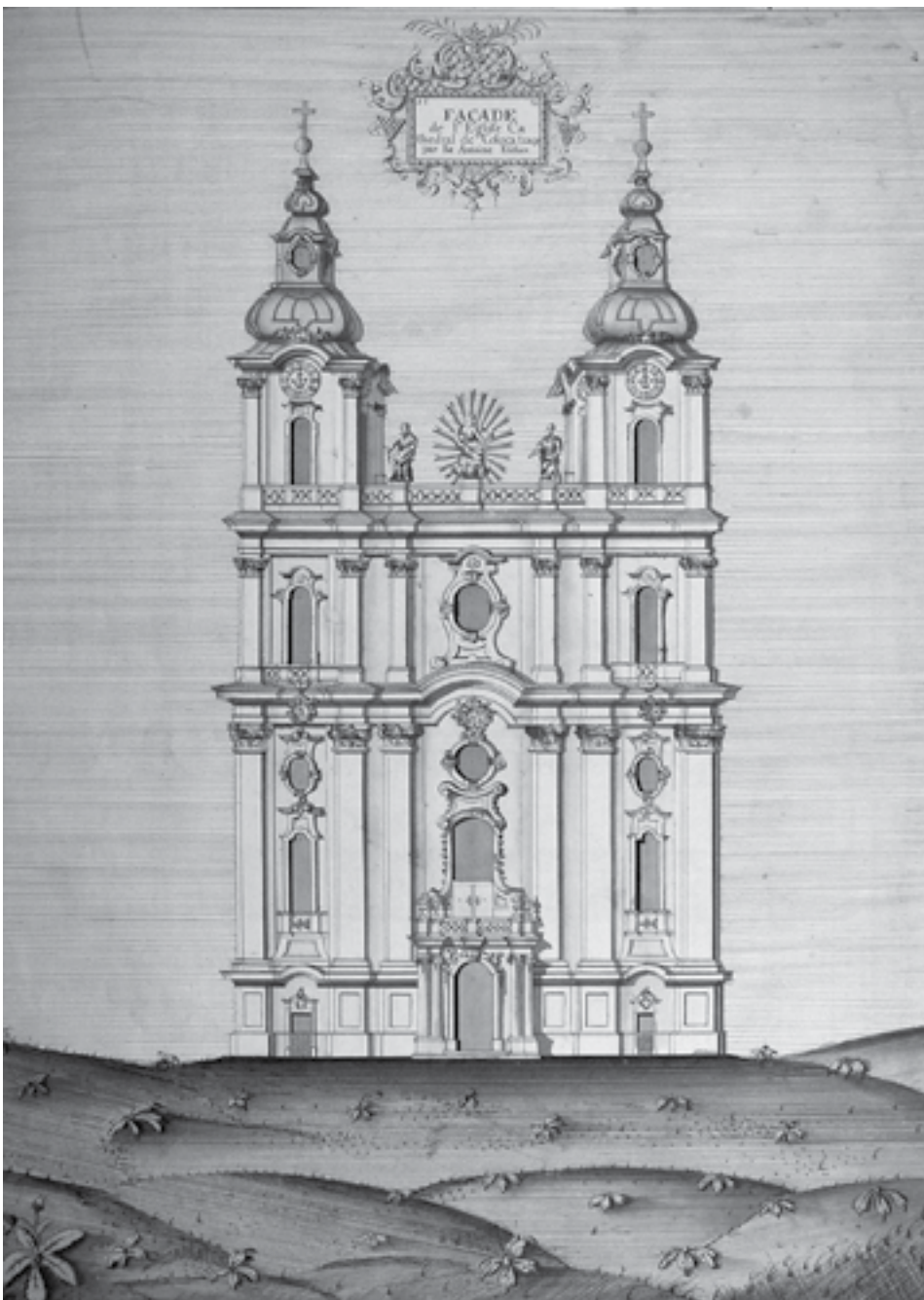
¹⁴ UDVARDY, *A kalocsai érsekek*, 426–468.

¹⁵ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Budapest; MNL-OL) C 38 Acta Cassae Parochorum, Archidioecesis Colocensis, n. 1, 1733, foll. 1–5; *Conscriptio Archi-Dioecesis Colocensis, et Bachiensis*. *Uo.*, foll. 22–83/a; Egy másik példánya: Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár (Kalocsa; KFL) I.1.e.E) 1. *Conscriptio Universorum in Archi Dioecesi Colocensi et Baciensi 1733*.

¹⁶ GYETVAI PÉTER, *Egyházi szervezés főleg az egykori déli magyar területeken és a bácskai Tisza mentén*. München 1987. (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae VII.), 153–154.

¹⁷ 1733-ban a következő sáncok voltak: Ada (Ostrovo), Bácsföldvár (Földvár), Csúrog (Csurok), Kabol (Kobilla), Magyarakanizsa (Kanisa), Martonos, Mohol (Moholy), Óbecse (Becse), Palánka (Palanka), Péterréve (Petrovoszello), Pétervárad, Szabadka, Szenttamás (St. Thomas), Titel, Zombor, Zenta (Senta) és Zsablya (Sablya), a hozzájuk tartozó területekkel. Vö. Bács megye helységeinek névjegyzéke 1733-ból. HEGEDŰS ANTAL, *Patachich Gábor kalocsai érsek élete és restaurációs tevékenysége*, 101–103., vö. 98–103.

¹⁸ MNL-OL C 38 Acta Cassae Parochorum, Archidioecesis Colocensis, n. 1, 1733, fol. 5.

A kalocsai főszékesegyház, 1774. - Batthyány album, Kalocsa.

¹⁹Vö. TÓTH TAMÁS, *A két Patachich érsek. Egyházi újjászületés a Bácskában (1733–1784)*. Bácsországi 59/4 (2011) 2–11.

²⁰*Calendarium Archi-Dioecesanum Cleri Colocensis et Bacsiensis Ecclesiarum Canonice Unitarum ad Annum Jesu Christi MDCLXXXIV*. Colocae [1784].

²¹Néhány évvel később, Luxemburg területéről érkeznek még franciaajkú telepések. KATONA, STEPHANUS: *Historia metropolitanae Colocensis Ecclesiae*, Colocae 1800–1801. I., LIX.19. (= I. kötet LIX. fejezet 19. pont.) Magyarul megjelent: Katona István: *A kalocsai érseki egyház története*. Ford. Takács József, a fordítást szakmailag ellenőrizte és s.a.r., valamint a kieg. jegyzeteket írta Thoroczkay Gábor–Tóth Gergely, az előszót írta Thoroczkay Gábor, szerk. Romsics Imre–Thoroczkay Gábor. Kalocsa 2001–2003.

²²KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LXI.

²³Uo, I, LIX.

²⁴*Calendarium Archi-Dioecesanum Cleri Colocensis...* MDCLXXXIV.

²⁵1798-ban 26000 katolikus élt a városban.

²⁶*A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye Történeti Schematismusa 1777-1923. Schematismus Historicus Cleri Archidioecesis Colocensis et Bacsiensis 1777-1923*. Szerk./comp. LAKATOS ANDOR, Kalocsa/Coloczae 2002. (A Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai 3.) 277.; HEGEDŰS, *Patachich Gábor*, 38.

²⁷*Magyarország történeti helységnévtára. Bács megye (1773–1808)*. Összeáll. és szerk. LELKES GYÖRGY. Budapest 2005. 17–18.

²⁸1786-os adatok. A végszám az egyes plébániák filiákkal együtt vett adatainak az összege. Az egész vármegye a kalocsa-bácsi érsek joghatósága alatt állt. *Magyarország történeti helységnévtára. Bács megye*, 172–177.

²⁹1785-ös adatok. A végszám az egyes plébániák filiákkal együtt vett adatainak az összege a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegyében. Baja egyes filiái (1291 lélek) Pest-Pilis-Solt vármegyében voltak, de ezeket Bács vármegyénél vettük számításba, mivel Baja ebben a vármegyében volt található. A vármegye déli része állt a kalocsabácsi érsek joghatósága alatt. *Magyarország történeti helységnévtára. Pest-Pilis-Solt megye és a Kiskunság (1773-1808)*, szerk. Szaszkoné Sin Aranka, Budapest 1998, 197–199.

³⁰1785-ös adatok. Csak a horgosi plébánia állt a kalocsabácsi érsek joghatósága alatt. *Magyarország történeti helységnévtára. Csongrád megye (1773-1808)*, szerk. Lelkes György, Budapest 2002, 83.

³¹Szabadka és Baja Bács vármegyének, míg Kalocsa Pest-Pilis-Solt vármegyének volt része.

³²Az örmények plébániája nincs külön feltüntetve a plébániák jegyzékében.

³³*Magyarország történeti helységnévtára. Bács megye*, 178.

³⁴A végszám az egyes gyülekezetek adatainak az összege. *Magyarország történeti helységnévtára. Bács megye*, 179–181.

³⁵A fellelt jegyzékek alapján elmondható, hogy e helységeken kívül ortodox többségű lakosság élt még a következő településeken is: Bácsföldvár, Bácsstóváros, Begecs, Boróc, Derye, Dunacséb, Kölpény, Kúla, Liliomos, Martonos, Militics, Mohol, Óbecse, Óverbász (ma Verbász része), Ófutak (ma Futak része), Ókér, Ópalánka (ma Palánka része), Ószivác, Órszállás, Paripás, Parrag, Péterréve, Petróc, Piros, Pincéd, Rácmilitics, Sóve, Szilbács, Szilberek, Sziregh (ma Ókér része), Sztapár, Temerin és Úrszentiván.

³⁶A végszám az egyes gyülekezetek adatainak az összege. *Magyarország történeti helységnévtára. Bács megye*, 182–183.; *Pest-Pilis-Solt megye*, 219–223.

³⁷Bácskossuthfalva és Feketehegy Bács vármegye, míg Dunapataj Pest-Pilis-Solt vármegye részét képezte. A jegyzékek alapján elmondható, hogy ezeken a helységeken kívül a Helvét Hitvalláshoz tartozó hívek alkották a következő települések lakosságának többségét is: Pacsér és Újverbász (ma Verbász része) Bács vármegyében, Bogyiszló, Dunaszentbenedek, Érseksanád, Harta, Ordas, Szeremle és Uszód Pest-Pilis-Solt vármegyében.

³⁸A végszám az egyes gyülekezetek adatainak az összege. *Magyarország történeti helységnévtára. Bács megye*, 184–185. *Pest-Pilis-Solt megye*, 225–229.

³⁹A nagy időbeli eltérés miatt ahelyett, hogy összesen 3-at vizsgálnánk, 2 közösséget veszünk 1803-ból és 2-t 1812-ből.

⁴⁰A jegyzék alapján elmondható, hogy ezeken a helységeken kívül a következő településeken is az Ágostai Hitvallás hívei voltak többségben: Cservenka, Dunagálos, Szeghegy, Torzsa és Újverbász, melyek mindegyike Bács vármegyéhez tartozott.

⁴¹A végszám az egyes közösségek adatainak az összege. *Magyarország történeti helységnévtára. Bács megye*, 186–187. *Pest-Pilis-Solt megye*, 213–233. *Csongrád megye*, 91.

Alapító: Grafoprodukt Kft., 24000 Szabadka,
József Attila u. 26., tel./fax: 024/555-032
Kiadó: Bácsország Vajdasági Honismereti Társaság
Elnök: Szabó Lajos
Szerkesztőség és levélcím: Grafoprodukt Kft.,
24000 Szabadka, József Attila u. 26.,
tel./fax: 024/555-032
e-mail: bacrorszag@open.telekom.rs
www.bacrorszag.rs

Szerkesztőbizottság:
Besnyi Károly, Dr. Czékus Géza, Fábrián Borbála PhD,
Dr. Mészáros Zoltán, Dr. Németh Ferenc, Ricz Péter, Özveggy Károly
Főszerkesztő: Ricz Péter
Olvasószerkesztő: Fábrián Borbála
Számítógépes tördelés: Göncöl Róbert
Korrektor: Huszka Márta
Tagsági díj egy évre: 1000 dinár
Számlaszám: 160-135364-26
Nyomda: Grafoprodukt Kft., Szabadka
Igazgató: Özveggy Károly
Minden jog fenntartva!

*A szerkesztőség beleegyezése nélkül a Bácsországban
megjelent cikkek nem közölhetők!*

A fedőlapon: *Első világháborús képeslapok, fénykép
és levelezőlapok Németh Ferenc és a Bácsország
gyűjteményeiből*

A belső borítón: *A fotókat Balahó Zoltán, Farbaky Péter
és Korhecz Papp Zsuzsanna készítette.*

A hátsó belső borítón: *A gombosi betlehemi járás és
bölcsockészés képei*

A hátsó borítón: *A verseci Szent Kereszt kápona (fotó: Kovács
Szószill és Martinek Imre)*

CIP - Katalógizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad
930.85(497.113)

„BÁCSORSZÁG”: vajdasági honismereti szemle /
főszerkesztő Ricz Péter. - 1995, 1- . - Szabadka
Bácsország Vajdasági Honismereti Társaság, 1995-. - 30 cm
Tromesečno
ISSN 1450-6831
COBISS.SR-ID 135176711

Készült a

támogatásával.

T A R T A L O M

Blazovich László 500 éve történt	2	Dani Ernő Karácsonyi ünnepekőr Székelykevéen	69
Kalotai Noémi Werböczy István életpályája	8	Csúszó Dezső A szabadkai Zentai úti temető kápolnáin	70
KÖNYVESPOLC Virág Gábor Recenzió Besnyi Károly Rivaldafényben c. könyvéről	13	Németh Ferenc „Két és fél hónapig aludtam a szabad jég hátán...”	74
Sarbak Gábor A középkori pálosok emlékezete	14	Tari László Zsidó vallási intézmények utóélete Zentán a II. világháború után	76
Tóth Tamás A Kalocsa-Bácsai Főegyházmegye plébániáinak mutatója 1784-ből (2. rész)	20	Negyela László Márk Holokauszt 70	80
Móricz Árpád Szívvel és értelemmel	28	Palatinus Aranka Az '56-os menekülttáborról Écskán	82
KÖNYVESPOLC Mészáros Zoltán Történetek a délszláv háborúk áldozatairól	33	Czékus Géza Sturc Béla centenáriuma	86
Ricz Péter A szabadkai 86. cs. és kir. gyalogezred története	34	Cservenák Pál Szabó József (1937–2014) emlékére	87
Szedlár Rudolf Üzenet a frontról – beszélnek a képek ...	42	KÖNYVESPOLC Berta Adrián Monográfia a Bánság középkori várainál	88
Besnyi Károly Mire a levelek lehulltak – a katonák nem értek haza, A nagy háború emlékei Bácskossuthfalván/Ómorovicán	43	KÖNYVESPOLC Medgyessy Norbert Nézzünk égret!	89
Mándics Mihály A 280 éves Csávoily	46	KÖNYVESPOLC Korhecz Papp Zsuzsanna Értékmentés a déli végeken	90
Fábrián Borbála Erdély híres orgonaépítő művésze: Kolonics István	50	KÖNYVESPOLC Horváth József 100 éves a Topolyai labdarúgás	91
Murádin Jenő A kanizsai Krisztus-szobor	55	Szarka Mándity Krisztina A közösség művésze	92
Kocsis Antal Zentagunaras múltjából	56	Rokay Zoltán Kommunikáció ég és föld között	96
Lázár Dezső Környezetszépítés Csantavéren régen és ma	59	Gerlovics Szilveszter I. (Szent) László (1077–1095)	100
Szlávicz Károly Fernbach Károlyné a babapusztai kastély úrnője	62	KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGÜNK Németh Ferenc A verseci Szent Kereszt kápolna	102
		Raffai Judit – Pásti Kornélia A gombosi betlehemi járás és bölcsockészés	102

Szerkesztőségi közlemény

Szedlár Rudolf egészségügyi ok miatt nem tudja vállalni a főszerkesztői tisztséget.
A továbbiakban a szerkesztőség Ricz Pétert bízza meg a főszerkesztői feladatok
ellátásával.

A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye plébániáinak mutatója 1784-ből

2. rész

Tóth Tamás, Róma

Összeállítottunk egy mutatót, melyben az **1784-ben működő plébániákat** tüntettük fel. A lista tartalmazza az 1777-ben a Kőrösi Egyházmegyéhez került ruszin, valamint a Patachich Ádám alatt alapított, de az 1784-es sematizmus által nem említett plébániákat is.

A mutatóban használt kifejezések magyarázata:

Plébánia: név (jelenlegi hivatalos név, ha ma Szerbiához tartozik), az *akkoriban legismertebb névváltozatok*, valamint a vármegye, melyhez egykor tartozott (B: Bács; CS: Csongrád; PPS: Pest-Pilis-Solt).

Alapítás: [Szögletes zárójelben jelezük a plébánia első középkori említésének idejét az 1942-es kalocsai sematizmus adatai alapján. Ezeket az adatokat vették át a szabadkai sematizmusok is a jelenleg a Szabadkai Egyházmegyéhez tartozó plébániák esetében.] A plébánia újkori felállításának ideje, amelyet sokszor nehéz pontosan megállapítani, mert gyakran nem a hivatalos aktust vették alapul (lehet az az első plébános megérkezése, anyakönyvvezetés stb.). Kiindulópontunk a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye 1777 és 1923 közötti adatait feldolgozó történeti sematizmus volt, amelyhez hozzátettük a Főegyházmegye 1942-es névtárát és más műveket is.² Az 1942-es sematizmus alapján (egyes esetekben Katona István nyomán) jelöljük azt is, hogy mely plébániáról választották le az alapításkor.

A templom titulusa: a titulust és annak esetleges változását jelöli az alapításnál említett források alapján.

A templom építése: a plébániatemplom és esetlegesen az új anyaegyház építésének idejét jelöli az alapításnál említett források alapján.

Vallások és felekezetek: a vallások és felekezetek a hívek számarányának megfelelően, a korabeli hivatalos összeírások (a latin szertartású katolikusokról 1785-ben és 1786-ban készült ún. *Pfarrtopographie*, a görög katolikuskokról 1803-ban, az ortodoxokról 1791-ben, a reformátusokról 1788-ban, az evangélikusokról 1803-ban és 1812-ben, valamint az izraelitákról 1785-ben és 1787-ben) alapján készült történeti helységnévtárak³ szerint. Sajnos ebből az időszakból egymásnak pontosan megfeleltethető évekből nem állnak adatok rendelkezésre. (Zárójelben közöljük, ha csak a vallás vagy felekezet jelenlétére van adat a helységnévtárban, de a korabeli összeírások számszerűen nem említik ezeket.) Elképzelhető, hogy a felsoroltakon kívül más vallások vagy felekezetek képviselői is jelen voltak, akiket az összeírás nem, vagy nem az adott településnél említett meg. A felsorolás a feltételezett legnépesebb vallástól illetve felekezettől indul, de ugyanazon plébánián belül sokszor a különböző közösségek között igen nagy létszámbeli különbségek figyelhetők meg.

Beszélt nyelvek: az egyes közösségek nyelveit mutatja a történeti helységnévtárakban közölt hivatalos összeírások (1773, 1786, 1787, 1796–1799) alapján. A katolikus kifejezés a táblázatban a latin szertartású római katolikusokat

jelöli. (Az egyes nyelvek, főként az illír/délszláv mellé odatettük zárójelben az adott összeírás nyelvén előforduló más alakokat is, amelyek nem feltétlenül szinonim formák, és sajátos többletjelentést hordozhatnak; a slavonica nyelvet és ennek alakjait mindig külön jelöltük, mert sokszor nem délszláv nyelvre utalnak.) A *dölt betűs szavak Katona István 18. század végi összeírását követve a katolikus plébániai közösségekben a prédikáció nyelvét jelölik*. Elképzelhető, hogy a felsoroltakon felül más nyelvek képviselői is jelen voltak, akiket az összeírás nem, vagy nem az adott településnél említett meg. A felsorolás nem utal a nyelvi arányokra.

Megjegyezzük, hogy a század során igen jelentős volt a migráció. Ennek következtében a nyelvek és a vallások megoszlása gyakran változott. Más összeírások, mint amilyen például a nem egész két évtizeddel későbbi állapotot tükröző Katona Istváné, valamelyest eltérő képet mutathatnak. ♦

Jegyzetek

¹ Schematismus Cleri Archidioecesis Colocensis et Bacsiensis ad Annum Christi 1942. Coloczae (Kalocsa) 1942.; Schematismus primus Dioecesis Suboticanae ad annum Domini 1968 qui est annus foundationis Dioecesis, Suboticae 1968.; Schematismus Dioecesis Suboticanae, Suboticae 2009.

² KATONA, STEPHANUS: Historia metropolitanae Colocensis Ecclesiae, Colocae 1800–1801. (pl.: I, LIX. 19. = I. kötet LIX. fejezet, 19. pont.) Magyarul megjelent: Katona István: A kalocsai érseki egyház története. Ford. Takács József, a fordítást szakmailag ellenőrizte és s.a.r., valamint a kieg. jegyzeteket írta THOROCZKAY GÁBOR–TÓTH GERGELY, az előszót írta THOROCZKAY GÁBOR, szerk. ROMSICS IMRE–THOROCZKAY GÁBOR. Kalocsa, 2001–2003.

³ Magyarország történeti helységnévtára. Bács megye (1773–1808). Összeáll. és szerk. LELKES GYÖRGY. Budapest, 2005; Magyarország történeti helységnévtára. Magyarország történeti helységnévtára. Pest-Pilis-Solt megye és a Kiskunság (1773–1808), szerk. SZASZKÓNÉ SIN ARANKA, Budapest, 1998.; Magyarország történeti helységnévtára. Csongrád megye (1773–1808), szerk. LELKES GYÖRGY, Budapest, 2002.

Plébánia	Alapítás	A templom titulusa	A templom építése	Vallások és felekezetek	Beszélt nyelvek
Ada (Ada) (B)	1760 (Zenta)	Szentháromság	1760 ca. új: 1795	katolikus, ortodox, izraelita	<i>magyar, illír, tót</i>
Akasztó (PPS)	[13. sz.] 1722	Kisboldogasszony	1744	katolikus, izraelita (református, evangélikus)	<i>magyar, sclavonica/tót</i>
Apatin (Apatin) <i>Apathin</i> (B)	[1401] 1750 ⁴ (Zombor)	Nagyboldogasszony	1748 új: 1798 ⁵	katolikus, izraelita	<i>német</i>
Bács (Bač) <i>Bách</i> (B)	[ősi 11. sz.] 1688	régebbi (ferences ⁶): Nagyboldogasszony; újabb: Szent Pál	régebbi: 13. sz. újabb: 1773–1780 ⁷	katolikus, izraelita ⁸	<i>illír (ratzisch/ratz), német, magyar</i>
Bácsalmás <i>Almás</i> (B)	1740 ⁹ (Szabadka)	Kapisztrán Szent János; ¹⁰ 1738 után: Mária Magdolna; 1759: Szent Lőrinc; 1823: Szent Kereszt felmagasztalása	új: 1759 új: 1823	katolikus, ortodox, izraelita	<i>illír (rátz) magyar, német</i>
Bácsbokod <i>Bikitty/ Bikity/ Bikits/ Bikics</i> (B)	[1340] 1776 ¹¹ (1743-ig Baja, majd Bácsalmás ¹²)	Árpád-házi Szent Erzsébet	új: 1780	katolikus, izraelita, ortodox	<i>illír (rátz), magyar</i>
Bácskeresztúr (Ruski Krstur) <i>Kereszthúr</i> (B)	1751 ¹³	Szent Miklós püspök	1753 új: 1784 ¹⁴	(görögkatolikus) ¹⁵ katolikus, izraelita (evangélikus)	<i>ruszin, orosz</i>
Bácskertes (Kupusina) <i>Kupuszina</i> (B)	1754 ¹⁶	Szent Anna	1753 új: 1808	katolikus, izraelita	<i>magyar, slavonica</i>
Bácsordas (Karavukovo) <i>Karavukova</i> (B)	1766 ¹⁷ (Doroszló, ¹⁸ Gombos)	Szent József; 1785: Tours-i Szent Márton	1764 új: 1785	katolikus, izraelita	<i>német</i>
Bácsszentiván (Prigrevica) <i>Szent-Iván</i> (B)	[1361] 1763 (Apatin)	Keresztelő Szent János	1764 ¹⁹ új: 1787/ 1788 ²⁰	katolikus, izraelita	<i>német</i>
Bácsújlak (Bačko Novo Selo) <i>Novoszello/ Novoszello/ Novoszello/ Novo- Szello</i> (B)	1734 ²¹ (Bács)	Szent Lőrinc; ²² 1758: Szent Anna	új: 1758 új: 1826–1827 ²³	katolikus	<i>német, illír (sokatz)</i>
Baja (B)	[14. sz.] 1712 [14. sz.] 1722 ²⁴	Páduai Szent Antal Szent Péter és Pál	1759 1765	katolikus, ortodox, izraelita	<i>magyar, illír (rátz), slavonica, német, zsidó</i>
Bajmok (Bajmok) <i>Bajmak</i> (B)	[ősi] 1779 ²⁵ (Szabadka)	Szent Péter és Pál	1778 új: 1817	katolikus, izraelita, ortodox ²⁶	<i>illír, elegyes, magyar²⁷</i>
Bajsa (Bajša) (B)	[1462] 1784 ²⁸ (Topolya)	Nagyboldogasszony	1760 ²⁹	katolikus, izraelita, (evangélikus)	<i>magyar, illír (rátz), slavonica</i>
Bátmonostor <i>Báth-Monostor</i> (B)	[apátság 1345] 1771 ³⁰ (Baja, majd Csátalja, végül Nagybaracska ³¹)	Szentháromság; 1761: Szent József	új: 1761	katolikus, izraelita	<i>magyar</i>

Plébánia	Alapítás	A templom titulusa	A templom építése	Vallások és felekezetek	Beszélt nyelvek
Bátya <i>Batthya/ Batta/ Báltya</i> (PPS)	1698	Árpád-házi Szent Erzsébet; 1780: Kisboldogasszony	új: 1780	katolikus, izraelita	<i>magyar,</i> <i>illír</i>
Béreg (Bački Breg) <i>Béregh</i> (B)	[1503] 1757 ³² (Hercegszántó)	Szent Mihály főangyal	1740 ³³	katolikus, ortodox, izraelita	<i>illír</i> (rátz)
Bezdán (Bezdan) <i>Bezđány</i> (B)	1743 ³⁴	Szent Simon és Júdás	1756 új: 1846	katolikus, izraelita	<i>magyar,</i> <i>német</i>
Csátalja <i>Csatalia/ Csatalia</i> (B)	[14. sz.] 1735 ³⁵ (Baja)	Szent István király	1744 ³⁶	katolikus, izraelita	<i>német</i>
Csávoly (B)	1748 (Baja) ³⁷	Urunk színeváltozása	1740 új: 1783 ³⁸	katolikus, izraelita, ortodox	<i>illír</i> (rátz), <i>német</i>
Csonoplya (Čonoplja) <i>Csonopla</i> (B)	1761 ³⁹ (Nemesmilitics)	Mindenszentek	1750 új: 1819	katolikus, izraelita	<i>illír</i> (rátz), <i>magyar,</i> <i>német</i>
Dávod <i>Dautova</i> (B)	[1391] 1776 ⁴⁰ (Csátalja)	Mindenszentek 1910: Magyarok Nagyasszonya	1764–1769	katolikus, izraelita	<i>magyar</i>
Doroszló (Doroslovo) (B)	[1332] 1752 (Szond)	Szent Imre herceg	1754 új: 1800	katolikus, izraelita	<i>magyar,</i> <i>slavonica,</i> <i>elegyes magyar</i>
Dunabökény (Mladenovo) <i>Bukin</i> (B)	[1332] 1751 ⁴¹ (Bács, majd 1736-tól Bácsújlak ⁴²)	Keresztelő Szent János	1762 új: 1812	katolikus, izraelita	<i>német,</i> <i>elegyes</i>
Dunapataj <i>Pataj</i> (PPS)	[ősi] 1737 (Dunaszentbenedek)	Szent Péter és Pál; 1761: Nepomuki Szent János	új: 1761	református, katolikus, (ortodox)	<i>magyar</i>
Dunaszentbenedek <i>Szent-Benedek</i> (PPS)	[ősi] 1720	Nursiai Szent Benedek	új: 1720 új: 1893	református, katolikus	<i>magyar</i>
Dusnok <i>Dussnok</i> (PPS)	1737 (Fajsz)	Szent Fülöp és Jakab	1744 új: 1814	katolikus, izraelita	<i>illír</i> (horvát)
Fajsz (PPS)	[ősi] 1720	Szent István király	új: 1750 új: 1909	katolikus, izraelita	<i>magyar,</i> <i>slowakisch,</i> <i>elegyes tót</i>
Felsőszentiván <i>Szent-Iván/ Szent Ivány Superior/ Szent Iván Superior</i> (B)	[ősi] 1783 (Baja, majd Csávoly ⁴³)	Keresztelő Szent János	1780 ⁴⁴	katolikus, izraelita	<i>illír</i> (bunyevác), <i>magyar</i>
Foktő <i>Fokteő/ Fogteő/ Foktü/ Foktű</i> (PPS)	[ősi] 1762 (Kalocsa)	Loyolai Szent Ignác; 1790: Világosító Szent Gergely	1757 új: 1784–1790	katolikus, református	<i>magyar</i>
Futak (Futog) <i>Futok/ Futtok</i> (B)	[ősi] 1747 ⁴⁵ (Újvidék ⁴⁶)	Szentháromság 1908: Jézus Szent Szíve	új: 1776 ⁴⁷ új: 1906–1908	ortodox, katolikus ⁴⁸	<i>német,</i> <i>illír</i> (ratzisch)
Gádor (Gakovo) <i>Gákova</i> (B)	1766 ⁴⁹ (Küllőd)	Tours-i Szent Márton	1765 1787/1788 ⁵⁰	katolikus, izraelita	<i>német,</i> <i>elegyes német</i>
Gara (B)	[14. sz.] 1735 ⁵¹ (Baja) ⁵²	Szent László király	1734 új: 1780	katolikus, ortodox, ⁵³ izraelita	<i>illír</i> (rátz), <i>német</i>
Gombos (Bogojevo) <i>Bogojeva</i> (B)	[1390] 1766 ⁵⁴ (Doroszló)	Szent László király	1773 ⁵⁵	katolikus, izraelita	<i>magyar,</i> <i>oláh,</i> <i>elegyes</i>
Hajós <i>Hajóss</i> (PPS)	1724	Szent Imre herceg	1728	katolikus	<i>német,</i> <i>magyar</i>

Hercegszántó Szántova (B)	[1453, kápolna 11. sz.] 1715	Nagyboldogasszony	új: 1725 ⁵⁶	katolikus, ortodox, izraelita	illír (sokacz), magyar
Hódság (Odžaci) Hódságh/ Hodságh (B)	1759 (Bács)	Szent Mihály arkangyal	új: 1764–1768	katolikus	német
Horgos (Horgoš) Horgas (CS)	1775 ⁵⁷ (Magyarkanizsa ⁵⁸)	Nepomuki Szent János	új: 1776	katolikus	magyar
Jánoshalma Jankovácz/ Jankovátz (B)	[ősi] 1733	Szent György vértanú; 1746: Szent Anna	1734 új: 1746 új: 1788 ⁵⁹	katolikus, izraelita, ortodox	magyar
Kalocsa Colocza/ Coloca (PPS)	[11. sz.] 1702	Nagyboldogasszony; 1738: Gyümölcsoltó Boldogasszony 1878: A Főszékesegyház Nagyboldogasszony titullussal egyben plébániatemplom is lett	1710; ⁶⁰ Főszékesegyház: 1735–1816, amely 1878-ban plébániatemplom is lett	katolikus, izraelita, (ortodox, református, evangélikus)	magyar, német ⁶¹
Katymár Kattymár (B)	[ősi] 1748 ⁶² (Baja, majd Gara ⁶³)	Id. Szent Jakab; 1807: Nepomuki Szent János	1736 új: 1807	katolikus, ortodox izraelita	illír (bunyevázt)
Kecel Ketzel (PPS)	[ősi] 1737 (Akasztó)	Szentháromság	1738 új: 1798–1802	katolikus, izraelita, (ortodox, református)	magyar, sclavonica
Kerény (Kljajicevo) Kernya/ Kernyajja (B)	1767 ⁶⁴ (Csonoplya)	Sarlós Boldogasszony	1667 ⁶⁵ új: 1791–1797 ⁶⁶	katolikus, izraelita	német, magyar
Kishegyes (Mali Idoš) Hegyess/ Hegyess (B)	1776 (Topolya)	Szent Anna	1769 ⁶⁷ új: 1788	katolikus, izraelita, (evangélikus) ⁶⁸	magyar
Kiskőrös Kis-Kőrös/ Kiss- Kőrös/ Kis-Kőrös/ Kiskőrös (PPS)	[ősi] 1773 (Akasztó, majd Kecel)	Szent József	1773 új: 1826	(evangélikus), ⁶⁹ katolikus, izraelita, (görögkeleti) (református)	sclavonica/slavonica/ tót, magyar
Kucora (Kucura) Kutzura (B)	1765 ⁷⁰ (Bácskeresztúr)	Nagyboldogasszony	1766 ⁷¹ új: 1792 ⁷²	(görögkatolikus), ⁷³ katolikus, (ortodox, izraelita)	illír, ruszin, magyar, orosz
Kúla (Kula) Kula/ Kulla (B)	1749 ⁷⁴	Szent György	1770	ortodox katolikus, izraelita	német, illír (rátz), slavonica, magyar
Küllöd (Kolut) Kullúth/ Kolluth (B)	1754 ⁷⁵ (Hercegszántó, majd Béreg)	Keresztelő Szent János	1734 új: 1752 ⁷⁶	katolikus, izraelita	német
Magyarkanizsa (Kanjiža) Vetus Kanizsa/ Ókanizsa (B)	[Kenese 1172] 1759 ⁷⁷ (Szabadka)	Szent Órzóangyalok	1753 új: 1768 ⁷⁸	katolikus, ortodox, izraelita	magyar, illír (rátz)
Martonos (Martonoš) Martonyos (B)	[ősi] 1781 ⁷⁹ (Magyarkanizsa)	Szűz Mária Szent Neve	1776 új: 1814	ortodox, katolikus, izraelita	illír (rátz), magyar
Mélykút Mélykútt/ Mélykúth/ Mély-Kúth/ Mély- Kút (B)	[ősi] 1748 ⁸⁰ (Jánoshalma)	Szent Bertalan; 1768: Szent Joachim ⁸¹	új: 1761–1768	katolikus, izraelita, ortodox	magyar

Miske (PPS)	[ősi] 1722 (Fajszt)	Szent Mihály főangyal	új: 1738 új: 1768	katolikus, izraelita	slavonica/sclavonica/ schlowakisch/tót, <i>magyar</i> , elegyes magyar
Monostorszeg (Bački Monoštor) <i>Monostor/</i> <i>Monosor-Szegh/</i> <i>Monostor-Szeg</i> (B)	[ősi] 1722 ⁸²	Szent Péter és Pál	új: 1752	katolikus, izraelita	<i>illír</i> (sokatz)
Nagybaracska <i>Baracska</i> (B)	[1453] 1751 ⁸³ (Csátalja/ Baja ⁸⁴)	Szent Imre herceg	1749 új: 1789	katolikus, izraelita	<i>magyar</i> , elegyes
Nemesmilitics (Svetozar Miletic) <i>Nemes-Militics/</i> <i>Nemes Militics</i> (B)	1752	Kisboldogasszony	1752 új: 1818 ⁸⁵	katolikus, izraelita	<i>magyar</i> , illír (bunyevátz)
Nemesnádudvar <i>Nádudvar</i> (PPS)	1739 (Hajós)	Sarlós Boldogasszony	1736 új: 1807	katolikus	<i>német</i> , elegyes német
Óbecse (Bečej) <i>Vetus Betse</i> (B)	[1338] 1757 ⁸⁶	Nagyboldogasszony	1763 új: 1786 ⁸⁷	ortodox, ⁸⁸ katolikus	<i>magyar</i> , német, illír (rátz)
Palánka (Bačka Palanka) <i>Új-Palánka/</i> <i>Újpalánka</i> (B)	[Pest, Újlakpest 1237] 1755 ⁸⁹ (Dunabökény, Újlakról ellátva)	Szűz Mária Szepőlótelen Fogantatása	1765 ⁹⁰ új: 1787 ⁹¹	katolikus, izraelita	<i>német</i>
Palona (Plavna) <i>Planva/ Plávna/</i> <i>Plana</i> (B)	[ősi] 1756 ⁹² (Bács)	Id. Szent Jakab	1721 új: 1809–1813	katolikus, izraelita	<i>illír</i> (sokacz)
Péterréve (Bačko Petrovo selo) <i>Petrovo-Szello/</i> <i>Petrovo-Szelo</i> (B)	[település 1093] 1774 (Óbecse)	Mindenszentek	1772 új: 1805 ⁹³	ortodox, katolikus, izraelita	<i>magyar</i> , illír (rátz), orosz
Soltvadkert <i>Vad-Kert/</i> (PPS)	[ősi] 1767 (Kecel)	Szentlélek	1763 új: 1809	(evangélikus), ⁹⁴ katolikus, református, izraelita, (ortodox)	<i>magyar</i> , német, sclavonica
Sükösd <i>Szükösd</i> (PPS)	1711	Mindenszentek	1745 új: 1821	katolikus, izraelita, (ortodox, református) ⁹⁵	<i>magyar</i> , illír (rátz)
Szabadka (Subotica) <i>Szobotics/ Szoboticz/</i> <i>Szobodka/ Szent- Mária/ Maria- Theresiopolis</i> (B)	[1446] 1710 ⁹⁶	Szent Mihály főangyal; 1797: Avilai Szent Teréz ⁹⁷	1730–1736 új: 1773 – 1797 ⁹⁸	katolikus, ortodox, izraelita	<i>magyar</i> , német, <i>illír</i> (kroatisch/ rätzisch; bunyevátz/ rátz)
Szentfülöp (Bački Gračac) <i>Philippova/</i> <i>Filippova</i> (B)	[ősi apátság is] 1756 ⁹⁹ (Veprőd)	Szent Fülöp és Jakab	1761 új: 1804 ¹⁰⁰	katolikus, izraelita	<i>német</i> , elegyes rátz
Szenttamás (Srbobran) (B)	[ősi] 1783 (Óbecse)	Szent Kereszt felmagasztalása	1784 új: 1815	ortodox, katolikus	illír (rátz), <i>magyar</i>
Szépliget (Gajdobra) <i>Gajdobra</i> (B)	[ősi] 1765 ¹⁰¹	Tours-i Szent Márton	1764 új: 1788	katolikus ¹⁰²	<i>német</i> , illír
Szond (Sonta) <i>Szonta</i> (B)	[1383] 1718 ¹⁰³	Szent Lőrinc	(új: 1746 ¹⁰⁴) új: 1807–1812	katolikus, izraelita	<i>illír</i> (sokacz)
Tataháza (B)	1776 (Mélykút)	Tours-i Szent Márton	1783	katolikus, izraelita	<i>magyar</i>

Temerin (Temerin) (B)	[1332] 1783 (Újvidék)	Szent Rozália	1783 új: 1804	ortodox, katolikus, izraelita	illír (rátz), <i>magyar</i>
Titel (Titel) <i>Locus Naszadistarum</i> (B)	[prépostság is 1165] 1770 ¹⁰⁵ (Újvidék)	Nagyboldogasszony	1769 új: 1812	ortodox, ¹⁰⁶ katolikus	illír, ¹⁰⁷ <i>német</i>
Topolya (Bačka Topola) <i>Topola</i> (B)	1750 ¹⁰⁸ (Szabadka)	Sarlós Boldogasszony	1751 új: 1764 új: 1904–1907	katolikus, izraelita	<i>magyar</i> , slavonica/ schlowakisch
Újvidék (Novi Sad) <i>Fossatum Petro- Varad/ Neo-Planta</i> (B)	[Vaskapu 1332 (2 plébánia), Zajol 1332, etc.] 1702 ¹⁰⁹	Segítő Szűz Mária ¹¹⁰ 18. sz.: Szűz Mária Szent Neve	új: 1733 ¹¹¹ új: 1892–1895	ortodox, katolikus, izraelita, (görögkatolikus, református), örmény katolikus ¹¹²	<i>illír</i> (ratzisch/rátz), görög (griechisch/ graeca), <i>örmény</i> (armenisch), <i>magyar</i> , <i>német</i> , albanica, slavonica, valachica/oláh, zsidó, tzintzár
Újvidék, örmény katolikus plébánia (B)	1747	Világosító Szent Gergely	1746		
Vaskút <i>Vas-Kuth/ Vaskuth</i> (B)	1763 ¹¹³ (Baja ¹¹⁴)	Szentháromság	1759 ¹¹⁵ új: 1880	katolikus, izraelita, ortodox	<i>német</i> , illír (rátz), <i>magyar</i>
Veprőd (Kruščić) <i>Veprovačz/ Veprovačz</i> (B)	1762 ¹¹⁶	Szent István király	1761 új: 1783	katolikus, izraelita	<i>magyar</i> , <i>német</i>
Zenta (Senta) <i>Szenta</i> (B)	[15. sz.] 1755 (Szabadka)	Szent István király	új: 1769–1770 új: 1914-től ¹¹⁷	katolikus, ortodox, izraelita	<i>magyar</i> , illír (rátz)
Zombor (Sombor) (B)	1718 ¹¹⁸	Szentháromság	1717–1719 ¹¹⁹ új: 1751–1771 új: 1860–1903 ¹²⁰	ortodox, katolikus, izraelita	<i>illír</i> (ratzisch/rátz), <i>magyar</i> , <i>német</i>

Jegyzetek

¹ *Schematismus Cleri Archidioecesis Colocensis et Bacsensis ad Annum Christi 1942*. Coloczae (Kalocsa) 1942.; *Schematismus primus Dioecesis Suboticanae ad annum Domini 1968 qui est annus foundationis Dioecesis, Suboticae* 1968.; *Schematismus Dioecesis Suboticanae, Suboticae* 2009.

² KATONA, STEPHANUS: *Historia metropolitanae Colocensis Ecclesiae, Colocae 1800–1801*. (pl.: I, LIX.19. = I. kötet LIX. fejezet, 19. pont.) Magyarul megjelent: Katona István: *A kalocsai érseki egyház története*. Ford. Takács József, a fordítást szakmailag ellenőrizte és s.a.r., valamint a kieg. jegyzeteket írta THOROCZKAY GÁBOR–TÓTH GERGELY, az előszót írta THOROCZKAY GÁBOR, szerk. ROMSICS IMRE–THOROCZKAY GÁBOR. Kalocsa, 2001–2003.

³ *Magyarország történeti helységnévtára. Bács megye (1773–1808)*. Összeáll. és szerk. LELKES GYÖRGY. Budapest, 2005; *Magyarország történeti helységnévtára. Magyarországi történeti helységnévtára. Pest-Pilis-Solt megye és a Kiskunság (1773–1808)*, szerk. Szaszkoné Sin Aranka, Budapest, 1998.; *Magyarország történeti helységnévtára. Csongrád megye (1773–1808)*, szerk. Lelkes György, Budapest, 2002.

⁴ A történelmi sematizmus az 1740-es évet is említi, amely valamelyik sematizmusban sajtóhiba lehet.

⁵ A történeti sematizmus az 1795-ös évet említi.

⁶ Az 1742-es kalocsai, valamint szabadkai sematizmusok szerint a 13. században épült templom kezdetben a templomosoké volt. Katona ugyanezen a véleményen van. Vö. KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.10.

⁷ Katona István: 1775–1783. KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.10.

⁸ 1766-ban az ortodoxokat a derynei filiába telepítették át, bácsi templomukat pedig a katolikusok használták az új Szent Pál-templom elkészültéig. Uo.

⁹ A történeti sematizmus az 1736-os évet is említi.

¹⁰ Kalocsai Főegyházmegei Levéltár (KFL) I.1.b. Bácsalmás 1.a., 1738.

¹¹ A történeti sematizmus az 1766-os és az 1771-es éveket is említi. Az 1942-es kalocsai sematizmus szintén 1766-ot említ.

¹² Katona István pontosít: Baja Szent Antal plébánia. KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.16.

¹³ Az 1942-es kalocsai sematizmus szerint, mivel bár a parókia 1777-től a Kőrösi Egyházmegye alá tartozott, a Délvidék visszacsatolását követően létrehozott Bácskai Görögkatolikus Apostoli Kormányzóság (1941–1946) apostoli kormányzója a kalocsa-bácsi érsek volt, általános helynöke a bácskeresztúri parókus; 1746: *Opći Šematizam Katoličke Crkve u Jugoslaviji, Crkev v Jugoslaviji* 1974, ur. Krunoslav Draganović et al. Zagreb 1975, 176; Ebben az évben történt az első betelepítés.

UDVARI ISTVÁN, *A bácskai ruszinok és az ortodoxia a XVIII. században*, Az ortodoxia története Magyarországon, 55–69. 55.

¹⁴ Felszentelésére csak 1797-ben került sor. *Opći Šematizam Katoličke*, 184.; A Iakosok Patachich Ádám kalocsa-bácsi érsek engedélyével építették. UDVARI, *A bácskai ruszinok*, 60.

¹⁵ A történeti helységnévtár nem jelöli szám szerint a görögkatolikusokat, de nyilvánvalóan ők alkották a település túlnyomó többségét.

¹⁶ A történeti sematizmus az 1755-ös évet is említi.

¹⁷ A történeti sematizmus az 1775-ös évet is említi.

¹⁸ Az 1942-es kalocsai és a szabadkai sematizmusok mindkét helyet említik, Katona István szerint Doroszlóról válaszották le. Vö. KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.42.

¹⁹ Uo., LIX.72.

²⁰ Katona István 1787-et említ. Uo., LIX.72; A történeti sematizmus mindkét évet, az 1942-es kalocsai és a szabadkai sematizmusok ellenben az 1788-as esztendőét említik.

²¹ A történeti sematizmus az 1724-es évet is említi, amely valamelyik sematizmusban sajtóhiba lehet.

²² Az 1742-es kalocsai és a szabadkai sematizmusok szerint a Szent Lőrinc plébánia 1720-ban Bács filiája volt.

²³ Az 1942-es kalocsai, valamint a szabadkai sematizmusok 1788-at említik.

²⁴ A történeti sematizmus az 1715-ös és az 1728-as éveket is említi. Plébánosok is 1722-től vannak.

²⁵ A történeti sematizmus az 1770-es évet is említi, amely valamelyik sematizmusban sajtóhiba lehet.

²⁶ A pacseri filiában reformátusok is éltek.

²⁷ A magyar csak Katona Istvánnál szerepel.

²⁸ A történeti sematizmus az 1784-es és az 1789-es éveket is említi.

²⁹ Katona István: 1762-ben áldották meg. KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.7.

³⁰ A történeti sematizmus az 1760-as évet is említi, az 1942-es kalocsai sematizmus 1770-re teszi az alapítást. Az anyakönyvek 1771-ben kezdődnek, az első plébános is 1771-ben érkezett.

³¹ Baját és Csátalját Katona István említi. KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.9.

³² A történeti sematizmus az 1752-es évet is említi. A szabadkai sematizmus szerint 1503-ban már találunk róla említést, visszaállítás pedig 1757-ben történt. *Schematismus primus Dioecesis Suboticanae*, 88.

³³ A templom 1781-ben összedőlt, így 1789-ben újat építettek. KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.13. Az 1942-es kalocsai, valamint a szabadkai sematizmusok 1786-ot jelölik meg az első újjáépítés évéül.

³⁴ A történeti sematizmus az 1740-es és 1749-es éveket is említi.

³⁵ A történeti sematizmus az 1736-os és az 1752-es éveket is említi.

³⁶ A történeti sematizmusban sokáig, és Katona Istvánnál is az 1744-es év szerepel, majd 1745, ahogy az 1742-es kalocsai sematizmusban is. Vö. KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.24. Mindkét helytálló lehet, hiszen adott esetben az első a kezdés, másik év a befejezés éveként is posztulálható. A vizitációs iratok az építést 1744-re teszik: DÓKA Klára, *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa. 1. Kalocsai Főegyházmegye*. Budapest, 1998. 33.

³⁷ Katona István pontosít: Baja Szent Antal plébánia. KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.25.

³⁸ KATONA ISTVÁN: 1787. Uo.

³⁹ Katona István: 1762: Uo., LIX.26. A történeti sematizmus az 1765-ös évet is említi.

⁴⁰ Az 1942-es kalocsai sematizmus 1764-re teszi az újraalapítást, önálló plébánosa azonban a történeti sematizmus és Katona István szerint is 1776-tól volt, bár Katona korábbi alapításnak tartja. Vö. Uo., I, LX.5.; A vizitációs iratok is 1776-ig Csátalja filiájaként említik. Vö. DÓKA Klára, *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa*, 32–34.

⁴¹ A történeti sematizmus 1751-et is említi.

⁴² Katona István említi Bácsot, szerinte 1722-ben Bács, majd 1736-ban már Bácsújlak filiája volt. KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.20.

⁴³ Baját Katona István említi. KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.73. A magyar változatban tévesen Bács szerepel. Uo., *A kalocsai érseki*, I, LIX.73.

⁴⁴ KATONA ISTVÁN: 1757. KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.73.

⁴⁵ A történeti sematizmus az 1749-es évet is említi.

⁴⁶ KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.32. A magyar változatban tévesen Pétervárad szerepel, amely nem tartozott a török utáni Kalocsa-Bácsi Főegyházmegyébe. KATONA, *A kalocsai érseki*, I, LIX.32.

⁴⁷ Katona István: 1773. KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.32.

⁴⁸ A filiában evangélikus szlovákok és ortodoxok is éltek. Uo., I, LIX. 32.

⁴⁹ A történeti sematizmus 1776-ot is említi.

⁵⁰ Katona István az 1788-as évet hozza, a történeti sematizmusban mindkettő előfordul, az 1942-es kalocsai sematizmus 1787-re teszi az építést. Mindkét dátum helytálló lehet, hiszen adott esetben az első a kezdés, másik év a befejezés éveként is posztulálható.

⁵¹ A sematizmusok az 1744-es évet is említik.

⁵² Katona István pontosít: Baja Szent Antal plébánia. KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.35. A magyar változatban tévesen Bács szerepel. Uo., *A kalocsai érseki*, I, LIX.35.

⁵³ A filia lakosai nagyrészt ortodoxok voltak.

⁵⁴ A történeti sematizmus az 1756-os és az 1776-os éveket is említi.

⁵⁵ Katona István: 1774. KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.17.

⁵⁶ A történeti sematizmusban 1902-től szerepel az 1752-es év, amelyet az 1942-es kalocsai sematizmus is átvett. Sajtóhibáról lehet szó. Katona István is az 1725-öt hozza. Uo., LIX.69. Lásd még: DÓKA, *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek*, 64.

⁵⁷ A történeti sematizmus az 1773-as évet is említi.

⁵⁸ DÓKA, *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek*, 42.

⁵⁹ A történeti sematizmus az 1787-es évet is említi.

⁶⁰ 1878-ban lebontották. Azóta a Főszékesegyház plébániatemplomként is működik.

⁶¹ A német nyelv csak Katona Istvánnál szerepel.

⁶² A történeti sematizmus az 1749-es évet is említi.

⁶³ Katona István említi a két helyet, aki Baja esetében pontosít is: Szent Antal plébánia. KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.43.

⁶⁴ Az 1942-es kalocsai és a szabadkai sematizmusok szerint felállítására 1765-ben került sor, azonban Katona István és a vizitációs dokumentumok is 1767-et hoznak. Uo., LIX.44; DÓKA, *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek*, 46.

⁶⁵ 1766: KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.44; A szabadkai sematizmusok és a vizitációs iratok sze-

rint 1767-ben építették. Vö. DÓKA, *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek*, 46. Mindkét dátum is helytálló lehet, hiszen adott esetben az első a kezdés, másik év a befejezés éveként is posztulálható.

⁶⁶ KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.44; A szabadkai sematizmus szerint 1767-ben építették. *Schematismus primus Dioecesis Suboticanae*, 91.

⁶⁷ KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.37.

⁶⁸ A szeghegyi filiában evangélikus németek éltek; a feketehegyi filia lakói ellenben református magyarok voltak. Uo.

⁶⁹ Köztudott, hogy Kiskőrösön az evangélikusok voltak többségben.

⁷⁰ Az 1942-es kalocsai sematizmus szerint, mivel bár a parókia 1777-től a Kőrösi Egyházmegye alá tartozott, a Délvidék visszacsatolását követően létrehozott Bácskai Görögkatolikus Apostoli Kormányzóság (1941–1946) apostoli kormányzója a kalocsa-bácsi érsek volt; 1763: Az első betelepítés éve. UDVARI, *A bácskai ruszinok*, 55.; *Opći Šematizam Katoličke*, 176.; 1815-ben itt egy római katolikus plébánia felállítására is sor került.

⁷¹ 1765: *Opći Šematizam Katoličke*, 183.; KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.90.

⁷² 1820-ban szentelték fel.

⁷³ Kucora lakosságának többsége görögkatolikus volt.

⁷⁴ Az 1942-es kalocsai, illetve a szabadkai sematizmusok által hozott 1770-es adattal szemben a történeti sematizmus csak az 1749-es, 1750-es vagy az 1794-es éveket említi. Az első itt lakó pap 1748-ban érkezett. Katona István Csáky Miklós érsek (1747–1751) idejére teszi az alapítást. Vö. KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LX.I.3.; A vizitációs iratok alapján Dóka Klára szintén 1749 (1750) évet javasolja. DÓKA, *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek*, 49.

⁷⁵ A történeti sematizmus az 1757-es évet is említi.

⁷⁶ Az 1942-es kalocsai, valamint a szabadkai sematizmusok szerint az ősi romjai felett (*super antiquissimis ruderibus*) 1825-ben építették fel. Erről az adatok 1923-ig hozó történeti sematizmus nem tud. Katona István és a történeti sematizmus ugyanezt a latin kifejezést használja az 1752-ben épült templomra. Vö. KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.47.

⁷⁷ Katona István és az első sematizmusok 1759-et írnak, majd 1843-tól 1750-et, ezt veszik át az 1942-es kalocsai és a szabadkai névtárak is. Az első plébános mindenesetre 1759-ben érkezett, bár az anyakönyvezés már 1755-ben elkezdődött, és a templomot is 1753-ban építették fel. Vö. KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.41.

⁷⁸ Katona István: 1776. Uo.

⁷⁹ A történeti sematizmus az 1781-es és az 1789-es éveket említi, az 1942-es kalocsai, valamint a szabadkai sematizmusok 1780-at hoznak. Anyakönyvek 1780-tól vannak. Katona István egy helyütt 1789-et ír, másutt Patachich Ádám alapításának tartja, az első lelkipásztor érkezését 1781-re teszi. Vö. KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.53.; uo., LX.I.6.

⁸⁰ A történeti sematizmus az 1776-os évet is említi.

⁸¹ A történeti sematizmus előbb Szent Domonkost nevezi a templom titulussá, de Katona István sem tud erről. Vö. KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.54.

⁸² A történeti sematizmus az 1769-es és az 1796-os éveket is említi.

⁸³ A történeti sematizmus az 1752-es évet is említi.

⁸⁴ Az 1942-es kalocsai sematizmus szerint Baja filiája volt, Katona István szerint 1748-ban Csátaljához tartozott.

⁸⁵ 1842-ben alapjaitól építették újúj.

⁸⁶ A történeti sematizmus az 1760-as és az 1767-es éveket említi, 1757-et az 1942-es kalocsai és a szabadkai sematizmusok hoznak, azonban már Katona is megjegyzi, hogy 1757-ben egy szegedi minorita vezette, valamint az anyakönyvezés is ekkor kezdődött el. Vö. KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.14.

⁸⁷ Az 1942-es kalocsai, valamint a szabadkai sematizmusok szerint erre 1776-ban került sor. *Schematismus primus Dioecesis Suboticanae*, 111.

⁸⁸ A filiák lakossága többségében ortodox volt. KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.14.

⁸⁹ A történeti sematizmus az 1783-as és 1785-ös éveket is említi.

⁹⁰ KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.83.; A történeti sematizmus szerint a korábbi sematizmusok az 1781-es évet is említik.

⁹¹ Katona István: 1798. Uo.

⁹² A történeti sematizmus csupán az 1761-es évet említi, az 1942-es kalocsai, valamint a szabadkai sematizmusok az 1756-os évet adják meg. Anyakönyvek 1756-tól vannak.

⁹³ A történeti sematizmus az 1803-as évet említi, az 1942-es kalocsai és a szabadkai sematizmusok az 1803-as évet.

⁹⁴ Soltvadkerten köztudottan igen erős evangélikus közösség működött.

⁹⁵ Az érsekcsanádi filia református volt, ahol kevés katolikus élt, akik 1787-ben kaptak templomot. *Ibid.*

⁹⁶ A történeti sematizmus egyszerűen ősi plébániaként jegyzi, az 1942-es kalocsai és a szabadkai sematizmusok említik először az 1710-es évet. Katona István is említi, hogy a plébánia ferencesek vezetésével a török idők alatt is működött. Vö. KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.52.

⁹⁷ A most is meglévő Szent Mihály templom egy laktanyából kialakított ferences templom. Az új épületet az egyházmegyei kormányzat visszaállításának köszönhetően kezdték építeni. A Szent Teréz templomot egy korábbi katonai kaszárnya átépítésével alakították ki, amikor 1779-ben szabad királyi város lett, felvette Mária Terézia nevét, így a patrónus változása az uralkodó védőszentjére ez évtől is számítható. A szabadkai sematizmusok megjegyzik, hogy az új templomot 1797-ben adták át a kultusznak, így ezt tekintjük mérvadónak. Vö. még: KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.52.

⁹⁸ A történeti és az 1942-es kalocsai sematizmus csupán az 1798-as évet említi, azonban mindenütt megjegyzik, hogy 1894-ben belülről díszesen felújították, majd felszentelték. A szabadkai sematizmusok említik az 1966-os, a liturgikus reformot követő átalakítás utáni felszentelést is. 1968-tól ez a templom lett az új Szabadkai Egyházmegye székesegyháza.

⁹⁹ A történeti sematizmus az 1735-ös és az 1753-as évet is említi.

¹⁰⁰ A történeti sematizmus szerint a korábbi sematizmusok az 1805-ös évet említik.

¹⁰¹ A történeti sematizmus az 1764-es évet is említi.

¹⁰² A filiákban evangélikusok és reformátusok éltek. KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.33.

¹⁰³ A történeti sematizmus az 1781-es évet is említi, amely valamelyik sematizmusban sajtóhiba lehet.

¹⁰⁴ Katona István állítása szerint 1746-ban új templomot építettek. A történeti sematizmus szerint a korábbi sematizmusok is azt állítják, hogy a hájszentlőrinci prépostság romjai felett előbb fatemplom, majd 1746-ban templom épült. A későbbi, illetve az 1942-es kalocsai, valamint a szabadkai sematizmusok csak egy 1744-es felújítást említenek.

KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.76; *Schematismus primus Dioecesis Suboticanae*, 87.

¹⁰⁵ A történeti sematizmus csak az 1786-os évet említi, míg az 1942-es kalocsai és a szabadkai sematizmusok az 1770-es évet hozzák. Titel már az első, 1777-es sematizmusban is önálló plébániai címként szerepelt, a ferencesek szalvatoriánus provinciájának vezetése alatt.

¹⁰⁶ Titel nem szerepel az állami összeírásban. Itt Katona Istvánt követjük. KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.81.

¹⁰⁷ Vö. *Schematismus primus Dioecesis Suboticanae*, 79. Titel nem szerepel az állami összeírásban.

¹⁰⁸ A történeti sematizmus az 1755-ös évet is említi.

¹⁰⁹ A történeti sematizmus az 1726-os évet is említi.

¹¹⁰ Az 1942-es kalocsai, valamint a szabadkai sematizmusok szerint az 1733-ban épült templom már Szűz Mária nevének tiszteletére épült, Katona István azonban úgy gondolja, hogy a titulus ezután változott meg. Az bizonyos, hogy Fábry Jakab 1733-as összeírásában szerepel egy Segítő Szűz Mária nevét viselő templom, amely akkor már szinte romokban hevert. Vö. KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.59; Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL-OL) C 38 Acta Cassae Parochorum, Archidioecesis Colocensis, n. 1, 1733, foll. 24–26r.

¹¹¹ Felszentelésére 1734-ben került sor.

¹¹² A történeti helynévtár nem említi, talán a görögkatolikusok közé sorolták be őket.

¹¹³ A történeti sematizmus az 1766-os évet is említi.

¹¹⁴ Katona István pontosít: Baja Szent Antal plébánia. KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.86; Az 1942-es kalocsai sematizmusban szereplő „Baja I.” azonban az I. számú, azaz Szent Péter és Pál plébániára utal.

¹¹⁵ Az építés kezdetének dátuma lehet. A történeti sematizmus csupán az 1763-es évet említi, amely a használatbavétel éve lehet. Katona István szintén az 1763-as évet hozza. Vö. KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.86.

¹¹⁶ A történeti sematizmus az 1766-os évet is említi.

¹¹⁷ A régít 1911-ben tűz pusztította el, az új befejezését a háborúk, a gazdasági és politikai okok akadályozták meg. A szabadkai sematizmusok megjegyzik, hogy helyettesítésére 1929 óta működik a plébániaépületben egy oratórium, amelyet 1967-ben kibővítettek, és oratórium-templomként működik.

¹¹⁸ A történeti sematizmus az 1746-os évet is említi, azonban Fábry Jakab összeírása szerint a plébánia már 1733-ban is létezett. Vö. MNL-OL C 38 Acta Cassae Parochorum, Archidioecesis Colocensis, n. 1, 1733, foll. 31r–32r.

¹¹⁹ A török mecsetet alakították át. KATONA, *Historia metropolitanae*, I, LIX.88.

¹²⁰ 1905-ben szentelték fel, majd ugyanabban az évben átadták a karmelitáknak.